

C. R. Bibl. Univ. Leop.

66783

12

PR

10 кр.

БИБЛИОТЕКА

12

ГАЛИЦКІ ОБРАЗКИ

ИВАНА ФРАНКА

СЕРІЯ ПЕРША.

В. № 53. 7го.

ЛЬВОВЪ.

Накладомъ Евгенія Олесницкого
1885.

Галицкі образки. 12-й випуск. Коштує 10 кр.

Складомъ з Рус-чкр б-ни.

Львівський національний університет
імені Івана Франка

Наукова бібліотека

001-0086889

EX

BIBLIOTHECA

CAESAREO - REGIAE

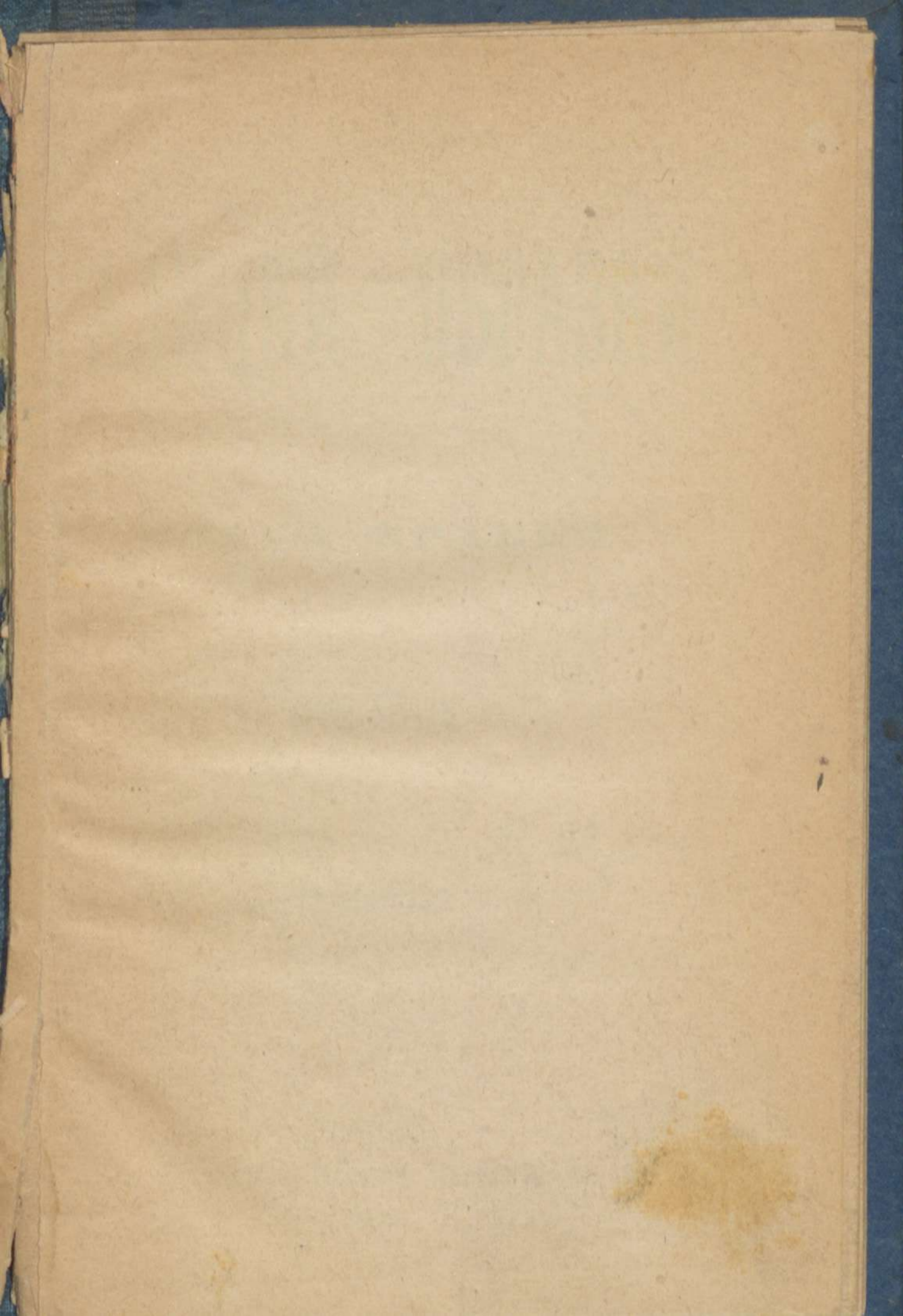
UNIVERSITATIS

LEOPOLIENSIS

B. N.

53726.

Cl. M. 2.

1875

ГАЛИЦЬКІ ОБРАЗКИ

ИВАНА ФРАНКА

СЕРІЯ ПЕРША.

В. № 53. 726.

СХЛ М. 2

ЛЬВІВЪ.

Накладомъ Евгенія Олесницького

1885.

UP 52 M.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

1911

1911

Малый Миронъ.

I.

Малый Миронъ — дивна дитина. Батько втѣшася нимъ и каже, що вѣнъ чудно-розумна дитина, — але батько, звѣсна рѣчь, сторонниій судя; тай ще батько — чоловѣкъ вже въ лѣтахъ, ледво дочекався дитины и, значиться, яка тамъ будь собѣ дитина, все она у него золота и розумна и гарна. Сусѣды тихо шептали собѣ, що Миронъ „якесь не таке, якъ люде“: йде тай розмахуе руками, гуторить щось самъ до себе, возьме прутикъ и швякае по воздуху, або стинае головки у бодакѣвъ та ластѣвочого зѣля. Середъ другихъ дѣтей вѣнъ несмѣлый и непроворный, а коли часомъ и вѣдозвеса о чѣмъ небудь, то говоритъ таке, що старшій якъ почувють, то тѣлько плечима стискають.

— Василю — говоритъ малый Миронъ до малого Василя — ты доки вмѣешь рахувати?

— Я? а доки маю вмѣти? Пять, сѣмъ, парканайцять.

— Парканайцять! ха, ха, ха! А то кѣлько парканайцять?

— Ну, кѣлькожь мае бути? Я не знаю!

— Та то нѣ-кѣлько. Отъ сядь лишень, будемо рахувати!

Василь сѣдає, а Миронъ починає рахувати, ковтаючи за кождымъ разомъ бучкомъ о землю: Одинъ, два, три, чотиры...

Василь слухає, слухає, а далѣ вставъ и побѣгъ. Миронъ и не замѣтивъ: сидить, ковтає и рахує далѣй и далѣй. Надѣйшовъ стежкаю старый Рябина, кахикає, кречче и охає, — Миронъ не чує, все свое. Старый зъупинився близь него, слухає слухає.. Миронъ дорахувавъ уже до чотирыста.

— А ты не вѣтцѣвска дитино, е! — сказавъ старый своимъ звычайнымъ троха носовымъ голосомъ; а ты що робишь?

Малый Миронъ ажъ звергся и обернувъ заляканій оченята на старого Рябину.

— Та ты землицю святу бешь, е? Ты не знаєшь, що землиця наша мама? Дай сюда той бучокъ!

Миронъ давъ, не розумѣючи майже, чого хоче вѣдъ него старый. Рябина шпурнувъ бучокъ геть въ кропиву. Миронъ трохи не заплакавъ, не такъ за бучкомъ, якъ за тымъ, що старый перервавъ єму рахунокъ.

— Иди до дому, та „Отче нашъ“ говори, -е-е-е, анѣжъ маєшь такі збытки робити! — сказавъ старый зъ суворымъ видомъ и пошкандибавъ далѣй. Миронъ довго глядѣвъ за нимъ, все ще не можучи поняти, за що се старый прогнѣвався и чого вѣдъ него хоче.

II.

Малый Миронъ надъ все любить бѣгати самъ по зеленыхъ, цвѣтистыхъ лугахъ, помѣжь широколисті лопухи та прекрасный полевой ромень, любить впиватися солодкимъ запахомъ росистои конюшины та квѣтчатися прилипчатыми лопуховыми гузиками, котрыхъ такъ и насиляе на себе вѣдъ нѣгъ до головы. А ще рѣчка, черезъ котру зъ города треба йти на паствникъ, невеличка, супокѣйна пѣдгѣрска рѣчка, зъ глубокими стрѣмкими та обрывистыми берегами, зъ глинистымъ дномъ, зъ фурчачими бродами, котрыхъ дно покрыте дрѣбными плыточками, оброслыми мягкимъ, зеленымъ водоростомъ, довгимъ, мовъ зеленій шовковій пасама, — тота рѣчка, то правдива роскошь, то сильна принада для Мирона Тамъ вѣнъ цѣлыми годинами любить сидѣти, захавшиися въ высокій зеленый косѣтникъ або мѣжь густе, лапасте листе надбережного пѣдбѣлю. Сидить и вдивлюесь въ плюекотячу воду, въ мигаючу пѣдъ напоромъ филѣ траву, въ ковбликѣвъ, що часъ вѣдъ часу вылазячи зъ своихъ печеръ або выплываючи зъ глубшого плеса, нипають по днѣ, шириючи за водянымъ хрѣбацтвомъ, то зновъ выстобурчуютъ свою тупу, вусату мордочку ажъ надъ воду, хапнуть разъ воздуху тай утѣкають чимъ борше въ свою крыѣвку, немовбы закоштували незнати якои присмаки. А мѣжь тымъ сонце жарить зъ безъоблачного,

темно-блакитного неба, грѣе Миронови плечѣ и все тѣло, але не пече его за широкимъ листомъ. Любо ему. Невеличкѣ его сѣрѣ оченята живо бѣгають, дитиняче чоло стягаєся, — думка починає рушатися.

— Отъ сонѣчко, — чому оно такє невеличке, я татуньо казали, що оно велике? То певно въ небѣ лишь така невеличка дѣрка прорѣзана, що его лишь тѣлько видно! — Але сей часъ же въ его головѣ заворушилася и друга думка.

— Та — а якъ же оно? Сходить, то тамъ дѣрка мала, — заходить то и тамъ дѣрка. Хибажь дѣрка разомъ зъ сонцемъ по небѣ ходить?

Се не може ему помѣститися въ головѣ и вѣнь обѣцное собѣ, що скоро до дому, то заразъ запытаєся татуня, яка то въ небѣ на сонце дѣрка прорѣзана?

— Мироне! Мироне! — чути зъ далека крикъ. То мати кличе. Миронъ почувъ и схопився. збѣгъ изъ берѣжка надъ бродокъ, щобы перейти черезъ рѣчку, тай наразъ зъупинився. Богато разѣвъ уже вѣнь переходивъ черезъ рѣчку, тай нѣчого, а теперь наразъ нова поява впала ему въ очи. Вѣнь стоявъ якъ разъ проти сонця и дивлячися въ воду, побачивъ наразъ замѣсць плиткого дна, камѣчикѣвъ, и мягкихъ, зеленыхъ пачосѣвъ водоросту — одну бездонно глубоку синяву. Вѣнь не знавъ ще, що се небо зъ воды всмѣхає ся до него и зъу-

пинився. Якъ же ту йти въ таку глубѣнь? И вѣдки она взялася наразъ? Вѣнь ставъ и почавъ уважно розглядати глубѣнь. Все однако. Вѣнь присѣвъ. Однако, — тѣлько при берѣжку видно знакомѣ камѣнчики тай чути звычайный любый журкѣтъ воды на бродѣ. Вѣнь повернувся лицемъ въ другій бѣкъ, за сонцемъ глубѣнь щезла, бродѣ плиткѣй, якъ бувъ. Се вѣдкрыте и втѣшило и здивувало его. Вѣнь почавъ повертатися на всѣ боки, пробуючи и втѣшаючись дивнымъ явищемъ. А про маминъ кликъ и зовѣмъ забувъ!

И довго такъ стоявъ малый Миронъ, то схиляючись то повертаючись надъ бродомъ, — але лѣзти въ воду все якось не смѣвъ. Усе здавалося ему, що ось-ось середъ плиткого, камѣнчастого броду земля розскочиться, и зѣне бездонна, блакитна глубѣнь надъ рѣчкою, мѣжь высокими берегами, и полетить вѣнь въ ту глубѣнь далеко-далеко, щезне въ нѣй, мовъ трѣсочка кинена въ глубоку темну криницю. И хто знае, якъ довго бувъ бы вѣнь стоявъ надъ бродомъ, колибъ не бувъ надѣйшовъ сусѣдъ, що зъ вилами и граблями квапився до сѣна.

— А ты чого ту стоишь? Онъ тя мати кличе! Чому не йдешь до дому?

— Та я хочу йти, але боюся.

— Чого?

— Та отъ, адѣть! И вѣнь показавъ бездонну синяву въ водѣ. Сусѣдъ не порозумѣвъ.

— Ну, та чого тутъ боятися? Адже плитко.

— Плитко? — спытавъ недовѣрливо Миронъ. А отъ яка глубѣнь!

— Глубѣнь? Ади, що не глубѣнь, — сказавъ сусѣдъ, и якъ бувъ въ ходакахъ, такъ и перейшовъ черезъ брѣдъ, мало й замочивши ихъ. Той перехѣдъ сусѣда осмѣливъ и Мирона и вѣнь перейшовъ черезъ воду и побѣгъ горѣ городомъ до дому.

— Якій се дурный хлопецъ! Пять лѣтъ, а вѣнь ще броду боиться, — пробовкнувъ сусѣдъ и пошовъ до сѣна.

III.

А коли лѣтомъ усѣ старшій зъ хаты подутъ въ поле, Миронъ лишаєся самъ, але не въ хатѣ, — въ хатѣ вѣнь боиться. Боиться „дѣдѣвъ у куткахъ“ т. е. тѣней, боиться череватого комина, чорного въ нутрѣ вѣдъ саджѣ, боиться грубои деревяной клюки вбитои въ вѣконце, що въ повалѣ для пропусканя дыму вѣдъ скипокъ, котрыми свѣтять зимою. Миронъ лишаєся на дворѣ. Тамъ вѣнь може собѣ гуляти, рвати зѣлечко и розщипувати на кусники, будувати хатки зъ трѣсокъ и патычкѣвъ, що на дрывѣтнихъ, або и такъ собѣ лежати на приспѣ та грѣтися на сонци, та слухати цвѣркоту воробѣвъ на яблѣнкахъ, та глядѣти на сине небо. Любо ему, и на дитиняче чоло зновъ немовъ хмарка набѣгає — се думка надходить.

— А чимъ то оно чоловѣкъ все видитъ? и небо и зѣле и тата зъ мамою? -- таке пытанє насуваєся ему нѣ зъ вѣдти, нѣ зъ вѣдси

— Або чимъ чує? Онѣ каня кевкає, куры кудкудачуть... Що то таке, що я тото чую? Ёму здаєся, що все то чоловѣкъ дѣє ротомъ, и видитъ и слухає. Рознимає ротъ: такъ и є, видно все, чути все...

— А може нѣ? Може очима?

Зажмурює очи. Овѣ, не видно нѣчого. Рознимає: видно и чути. Зажмурює зновѣ — не видно, але чути.

— Еге, такъ ось оно якъ! Очима видно, а чимъ же чути? Зновѣ рознимає и затулює ротъ — чути. Далѣй очи — все чути. Ажъ ось прійшла ему думка — заткати пальцями уха. Шумъ-шумъ-шумъ. А то що таке? Чути шумъ але не чути нѣ кудкудаканя курей, нѣ кевканя канѣ. Вѣднимає пальцѣ, — чути кудкудаканє, а шуму нема. Другій разъ — то само.

— Що то таке? мѣркує самъ собѣ Миронѣ.
— Еге знаю вже! Ухами чую кудкудаканє, а пальцями чую шумъ! Аякже, аякже

Пробує разъ и другій — такъ, зовсѣмъ такъ!

А коли поприходили женцѣ на полудне, вѣнѣ пѣдскакуючи бѣжить до батька

— Татуню, татуню! Я щось знаю!

— Та що таке, моя дитинко?

— Я знаю, що чоловѣкъ очима видитъ.

По батьковомъ лицѣ перебѣгъ усмѣхъ.

— А ухами чує кудкудакане, а пальцями шумъ.

— Якъ, якъ?

— Та такъ, що якъ не затыкати уха пальцями, то чути, якъ курка кудкудакає, а якъ заткати, то чути тѣлько шумъ.

Батько зареготався, а мати остро позирнувши на Мирона, сказала намахуючи ему лыжкою:

— Иди, приблудо, иди! Такій парубокъ великій, що вже бы далѣй женився, а такій дурницѣ говорить! Чому ты нѣколи не погадаєшь на передъ, що маєшь казати, а все десь таке ляпнешь, мовъ на лопатѣ вивѣзь?... Таже чоловікъ все чує ухами, и шумъ и кудкудакане.

— А чомужь не чує разомъ? Тѣлько якъ не затыкати ухъ, то чує кудкудакане, а якъ заткати, то чує шумъ? — запытавъ малый. — Отъ потрѣбуйте самі! И вѣнъ справдѣ для переконы заткавъ свои уха пальцями.

Мати проворкотѣла ще щось, але вѣдповѣди на те пытане не найшла.

IV.

А вже найбѣльша була бѣда Миронови зъ тымъ мысленемъ! Не вмѣвъ мыслити, тай годѣ. Що тѣлько бувало скаже, все якесь не таке, якъ треба, все мати або хто небудь другій каже ему:

— Та чому ты, тумане вѣсѣмнайцятый, не помислишь впередъ, що маешь казати, а такъ бовтаешь якъ той бовтомъ бовтае!

И що вже бѣднй Миронъ не намучився, щобы вымыслити и вѣдтакъ сказати щось розумного, — нѣ, не можь, тай годѣ. Бѣднй Миронъ прійшовъ до того переконаня, що вѣнъ не вмѣе мыслити!

Ото разъ сидить вся родина при обѣдѣ кругъ великого стѣлця на середѣ хаты. Мати подае капусту. Капуста добра, зъ саломъ ще й крупами засыпана. Всѣ вѣдятъ єѣ мовчки. Малый Миронъ вкусивъ разѣвъ зо два, а далѣй задивився на то, що такъ тихо стало въ хатѣ, нѣхто й слова не скаже. Нѣ вѣдси нѣ вѣдти здався єму, що именно теперъ єму выпадаетъ щось сказати. Але що бы ту таке? Треба напередъ розмыслити, а то всѣ будуть смѣятися, ще й мама насварять. Що бы ту сказати? И малый Миронъ зачинае мыслити. Лижка якъ нѣсѣ єѣ вѣдъ рота до миски, такъ таки застила въ воздухѣ вразъ изъ рукою. Очи недвижно вперлися въ пустый простѣръ, а далѣй мимовѣльно зъупинилися на образѣ Матери Божой, що висѣвъ на стѣнѣ, губы тѣлько рушаються, мовъ щось шепчуть.

Слуги побачили се, ззирнулися помѣжь собою, трунули одно друге лѣктями, а дѣвка-служниця шепнула навѣтъ до старого Ивана:

— Ану, вѣнъ заразъ якусь дурницію выстрѣлить.

— Ба, не знати, почавъ звѣльна Миронъ, — чому того свята Матѣнка дивиться, дивиться, а капуста не вѣсть?...

Бѣдный Миронъ, хоть и якъ мучився, не мѡгъ нѣчого лѣпшого придумати, може для того, що его на силу заставляли думати „такъ якъ люде.“

Смѣхъ, регѡтъ, звычайна нагана матери вразъ изъ „туманомъ вѡсѣмнайцятимъ“, — бѣдный Миронъ заплакавъ.

— Та щожъ, коли я не вмѣю мыслити такъ, якъ люде! — сказавъ вѣнъ обтираючи слѣзы.

V.

Що зъ нѣго буде? Якій цвѣтъ розѡвесея зъ того пупѣнка? Се и проповѣсти не тяжко. Лучаються по нашихъ селахъ доволѣ часто такі дивовижні появы. Все у нихъ зъ маленьку не такъ якъ у людей: и хѡдъ и обличе и волосе и слова и учинки. — А коли прийдесе такѡй дитинѣ вѣкъ жити пѡдъ тѣсною сѣльскою стрѣхою, безъ ширшого досвѣду, безъ яснѣйшого знаня, коли вѡдъ малку нетямучі родичѣ почнуть натовкати въ неи все на такій спосѡбъ, „якъ звычайно у людей“, то имъ и удасться придавити вроджений нахилокъ, всѣ неуживані и приголомшені спосѡбности дитины занѣмѣють и занидѣють въ завязку, и зъ малого

Мирона выйде кепській газда, або, що гърше, не доразу приголомшена живôсть та прудкôсть характеру попре его до злого, не можучи розвитися въ добро, — стане вôнъ забѣякою, ворожбитомъ вѣрующимъ въ власнй привиды и туманячимъ людей изъ щирого серця...

Але коли така дитина натрафить на любячого, и, що головне, не дуже вбогого вôтця, котрый схоче и зможе потягнутися зъ остатного, щобы своѣй дитинѣ отворити очи и свѣтъ, то тогды — щожъ тогды? Чи вы думаете, що доля дитины стане кращою такъ, якъ звычайно понимаютъ люде кращу долю? Кобы не такъ! Въ школѣ дитина хапатися буде науки на диво, впиватися буде нею, якъ недужій свѣжимъ воздухомъ и скôнчить на тôмъ, що переймесе правдами науки и забажае перевести ихъ въ жите, и стане горячимъ проповѣдникомъ тыхъ правдъ, понесе ихъ мѣжь темныхъ и погибаючихъ, пôдъ рôднй сельски стрѣхи... Ну, и не завидна чекае его доля! Навѣститъ вôнъ и стѣни тюремнй и всякй норы муки та насиля людей надъ людьми, а скôнчить тымъ, що або згине десь въ бѣдности, самотѣ та опущеню на якôмось пôддашу, або зъ тюремныхъ стѣнъ вынесе зароды смертельной недуги, котра пепередъ часомъ зажене его въ могилу. Бѣдный, малый Миронъ!..

Грицева школьна наука.

*Бувъ Гриць премудрый родомъ зъ Коломыть,
Вчився бардзъ добре на философiю.*

Народна пiсня.

I.

Гуси зовсѣмъ нѣчого о тѣмъ не знали. Ще того самого поранку, коли батько мавъ гадку вѣдвести Гриця до школы, не знали гуси о тѣмъ намѣрѣ. Тымъ менше знавъ о нѣмъ самъ Гриць. Вѣнь, якъ звычайно, вставъ рано, посиѣдавъ, поплакавъ троха, почухався, взявъ пруть и пѣдскакуючи погнавъ гуси зъ оборы на пасовиско. Старый бѣлый гусакъ, якъ звычайно, наставивъ до него свою невеличку голову съ червоными очима и червонымъ широкимъ дзюбомъ, засычавъ рѣзко, а вѣдтакъ таракаючи о чѣмъ зъ гусками, пѣшовъ передомъ. Стара грива гуска, якъ звычайно, не хотѣла ити въ рядъ, але попленталася поза мостомъ и ровомъ, за що Гриць швякнувъ еѣ прутомъ и назвавъ „лупяремъ“, — такъ вѣнь мавъ звычай называти все, що не пѣддавалося его высокѣй власти на пасовиску. Очевидна рѣчь затымъ, що анѣ бѣлый гусакъ, анѣ грива гуска, анѣ въ загалѣ нѣхто зъ цѣлои череды — якъ ихъ було дваццятеро и пятеро — такъ анѣ одно не знало

о близькôй змѣнѣ правлеия, о близькôмъ перенесеню ихъ владника на инше, далеко не такъ почестне становище.

Тожъ коли нагло и несподѣвано надôйшла нова вѣсть, с. е. коли самъ батько, идучи зъ поля, закликавъ Гриця до дому и тамъ вôддавъ его въ руки матери, щобы его вмыла, вычесала и вбрала, якъ Богъ приказавъ, и коли вôдтакъ батько взявъ его зъ собою и не кажучи нѣ слова попровадивъ трепечучого долѣ выгономъ, и коли гуси побачили свого недавного повода-тора зовсѣмъ въ змѣненôмъ видѣ, въ новыхъ чобôткахъ, въ повôмъ повстянôмъ капелюшку и червонымъ ременемъ пôдперезаного, пôд-нявся мѣжъ ними наглый и дуже голосный окрикъ зачудуваня. Бѣлый гусакъ пôдбѣгъ близько до Гриця зъ вытягнуною головою, немовъ хотѣвъ ему добре придивитися; грива гуска такожь простягнула голову и довгій часъ не могла и слова вымовити зъ наглого зворушеня, ажъ вкôнці швидко выцокотѣла — Де-де-де-де?

— Дурна гуска! — вôдказавъ гордо Гриць и вôдвернувся, немовъ хотѣвъ сказати: — Еге, чекай лишень, не въ такî я теперъ паны вско-чивъ, щобъ я ще ставъ вôдповѣдати тобѣ на твоє гусяче пытане! А впрочѣмъ може и для-того не вôдповѣвъ, що самъ не знавъ.

Пôшли горѣ селомъ. Батько нѣчого и Гриць нѣчого. Ажъ прийшли передъ обширный, ста-

рый будынокъ пѣдъ соломою, а зъ коминомъ на верха. До того будынку ишло богато хлопцѣвъ, такихъ якъ Гриць, або и бѣльшихъ. По за будынкомъ по городѣ ходивъ панъ въ камизельцѣ.

— Грицю! — сказавъ батько.

— Га! — сказавъ Гриць.

— Видишь тоту хату?

— Виджу.

— Памятай собѣ, се школа.

— Ба, — сказавъ Гриць.

— Ту будешь ходити вчитися

— Ба, — сказавъ Гриць.

— Справуйся добре, не пустуй, пана профессора слухай. Я йду, щобы тебе записавъ.

— Ба, — сказавъ Гриць, майже нѣчого не тямлючи, що говоривъ батько.

— А ты йди зъ отсими хлопчиками. Возьмѣть его, хлопчики, зъ собою!

— Ходи! — сказали хлопчики и взяли Гриця зъ собою, мѣжь тымъ коли батько пѣшовъ въ городѣ поговорити зъ профессоромъ.

II.

Увѣйшли до сѣней, въ котрыхъ було зовсѣмъ темно и страшно воняло торѣчною гнилою капустою.

— Видишь, тамъ? — сказавъ до Гриця оденъ хлопчикъ, показуючи въ темный куть.

— Виджу, — сказавъ тремтячи Гриць, хочъ зовсѣмъ нѣчого не видѣвъ.

— Тамъ яма, — сказавъ хлопчикъ.

— Яма! — потворивъ Гриць.

— Якъ будешь зле справуватися, то професоръ всадить тебе въ тоту яму и будешь мусѣвъ сидѣти цѣлу нѣчь.

— Я не хочу! — скрикнувъ Гриць.

Мѣжъ тымъ другій хлопчикъ шепнувъ щось до першого хлопчика, оба засмѣялися, а вѣдтакъ першій, налацавши шкѣльнїй дверѣ, сказавъ до Гриця :

— Застукай до дверей! Борзо!

— На що? — спытавъ Гриць.

— Треба! Ту такъ годиться, якъ хто першій разъ приходить.

Въ школѣ бувъ гомѣнъ, мовъ въ улію, — але коли Гриць застукавъ кулаками до дверей, зробилося тихо. Хлопчики звѣльна отворили дверѣ и втрутили Гриця до середини. Въ тѣй хвили залупкали добрі березовї рѣзки по его плечехъ. Гриць дуже перепудився и зверещавъ.

— Цыть, дурню! — кричали на него смѣхованцѣ-хлопцѣ, що почувши стукъ, засѣли були за дверми и зробили Грицеви тоту несподѣванку.

— Ой-ой-ой ой! — верещавъ Гриць. Хлопцѣ злякалися, щобъ не почувъ професоръ и почали Гриця зацытькувати.

— Цыть, дурню, то такъ годиться! Хто до дверей стукае, то того треба по плечахъ постукати. Ты того не знавъ?

— Не-е-е зна-а-авъ! — вѣдхлищнувъ Гриць.

— Чому не знавъ?

— Бо я-а-а пе-е-ршій ра а-азъ у школѣ .

— Першій разъ! а! скрикнули хлопцѣ, мовъ здивованій тымъ, якъ можна першій разъ бути въ школѣ.

— О, то треба тебе погостити! — сказавъ оденъ, поскочивъ до таблицѣ, взявъ зъ скриньки добрый кусникъ крейды и подавъ Грицеви.

— На, дурню, ѣджь, а борзо!

Всѣ мовчали и въ ожиданцѣ глядѣли на Гриця, що обертавъ въ рукахъ крейду, а далѣ поволеньки вложивъ ѣѣ въ ротъ.

— Ёджь, дурный, а борзо! — наминали хлопцѣ, а дусились зо смѣху.

Гриць почавъ хрупати и на силу зъѣвъ крейду. Регѣтъ въ школѣ роздався такій, ажъ вѣкна задзвенѣли.

— Чого смѣтесея? — спытавъ здивованый Гриць.

— Нѣчого, нѣчого. Може хочешъ ще?

— Нѣ, не хочу. А що то таке?

— То ты того не знаешъ? Отто дурный! Та то єрусалимъ такій, то дуже добре.

— Ой, не дуже добре, — сказавъ Гриць.

— Бо ты ще не засмакувавъ. То годиться кождому ѣсти, що першій разъ приходитъ до школы.

Въ тѣй хвили увѣйшовъ професоръ. Всѣ

хлопцѣ, якъ сполошеній воробцѣ, поныркали до лавокъ, тѣлько Гриць остався, зъ слезами въ очехъ, и зъ губами, забѣлеными крейдою. Професоръ грѣзно зблизився до него.

— Якъ называєшся? — крикнувъ.

— Гриць.

— Що за Гриць? Ага, ты новий. Чому въ лавцѣ не сидишь? Чого плачешь? Чимъ забѣлився? Га?

— Та я ѣвъ єрусалимъ.

— Що? якій єрусалимъ? — допытувався професоръ. Хлопцѣ зновъ ажъ душилися зо смѣху.

— Та давали хлопцѣ.

— Котрї хлопцѣ?

Гриць озырнувся по хатѣ, але не мѣгъ нѣ-котрого пѣзнати.

— Ну, ну! Иди сѣдай, а вчися добре, а єрусалима бѣльше не ѣджь, бо будешь битый!

III.

Почалася наука. Професоръ говоривъ щось, показувавъ якїсь дощечки, що на нихъ були понамалѣвуванї якїсь гачки та стовпки; хлопцѣ часъ вѣдъ часу кричали щось, якъ професоръ показавъ яку нову дощечку, а Гриць нѣчого того не розумѣвъ. Вѣнъ навѣть не зважавъ на професора, а дуже смѣшными выдались єму хлопцѣ, сидячї довкола него. Оденъ довбавъ палцемъ въ носъ, другїй зъ заду разъ-

у-разъ старався уткнути невеличке стебелце Грицеви въ ухо, третій працювавъ довгій часъ дуже пильно мыкаючи зъ свого старого кафтан латки, нитки та остроки; вже ихъ передъ нимъ на сподній дощѣ лавки лежала цѣла купа, а вѣнъ все ще мыкавъ и скубавъ зо всеи силы.

— На що то мыкаєшь? — спытавъ Гриць.

— Буду дома зъ бовщомъ вѣсти, — ѳтповѣвъ шепеляво хлопець и Гриць довгій часъ думавъ надъ тымъ, чи случайно не здуривъ его сей хлопець.

— Але бо ты, Грицю небоже, нѣчо не вважаєшь, — крикнувъ на него профессоръ и покрутивъ его за ухо, такъ що Грицеви мимоволѣ ажъ слѣзы стали въ очехъ и вѣнъ такъ перепудився, що довгій часъ не тѣлько не мѣгъ уважати, але и зовсѣмъ о свѣтѣ не тямивъ. Коли нарештѣ отямився, хлопцѣ вже починали читати склады на подвижныхъ табличкахъ, котрѣ розкладавъ и складавъ профессоръ. Они невтомимо по сто разъ спѣвучимъ голосомъ повторяли: „а-ба-ба га-ла-ма-га“. Грицеви, не знати чому, дуже се сподобалося, и вѣнъ почавъ своимъ пискливымъ голосомъ на выпередки кричати: „а баба галамага“. Профессоръ вже готовъ бувъ узнати его дуже пильнымъ и способнымъ хлопакомъ и хотячи ще лѣпше переконатися о тѣмъ, переставивъ буквы. Несподѣваннымъ способомъ вѣнъ выставивъ передъ учениками

буквы „баба“, але Гриць, не дивлячися на нихъ, а тѣлько на професора, тонкимъ свѣвучимъ голосомъ крикнувъ: „галамага“. Всѣ зареготалися, не выключаючи и самого професора, тѣлько Гриць здивованый оглянувся и зновъ на голосъ сказавъ до своего сусѣда: чому не кричишь „галамага“? Ажъ тогды бѣдолаха отямився, коли професоръ потягнувъ его за понятливѣсть рѣзкою по плечехъ.

— Ну, а чого тебе тамъ въ школѣ навчили? — спытавъ батько, коли Гриць въ полудне вернувъ до дому.

— Вчилисьмося „а баба галамага“, — вѣдповѣвъ Гриць.

— А ты вмѣвъ? — запытавъ отецъ, не входячи въ те, що се за така дивовижна наука.

— Та же вмѣвъ, — вѣдповѣвъ Гриць.

— Ну, такъ менѣ справуйся! — захотивъ отецъ. — Якъ ту въ селѣ все вывчишь, то пѣйдешъ до мѣста до бѣольшой школы, а вѣдтакъ выйдешъ на попа. Жѣнко, а дай но ему що ѣсти.

— Ба, — вѣдповѣвъ Гриць.

IV.

Минувъ якъ-разъ рѣкъ пѣсля того важного дня. Блыскучі надѣвъ батька на Грицеву будущину давно розвѣялись. Професоръ прямо ему сказавъ, що Гриць „туманъ вѣсѣмнайцятый“, що лучше зробить, коли вѣдбере его до

дому и назадъ заставитьъ гуси пасти. И справ-
дѣ, по роцѣ школьной науки Гриць вертавъ до
дому, якъ-разъ такій мудрый, якимъ бувъ пе-
редъ рокомъ. Вправдѣ „а баба галамага“ вѣнъ
вывчивъ докладно на память и неразъ навѣтъ
въ снѣ зъ усть его вылѣтало се дивовижне
слово, що становило немовъ першій порѣгъ
всякої мудрости, котрого єму не судилося пе-
реступити. Але далѣ поза те слово Гриць въ
науцѣ не поступивъ. Буквы якось мѣшались
передъ его очима и вѣнъ нѣколи не мѣгъ спѣз-
нати ихъ зъ лица, котра *ш* а котра *т*, котре
„люде“ а котре „мыслѣте“. Про читане вже
нѣщо й говорити. Чи причина тому була въ его
непонятливости, чи въ кепскѣмъ навчаню про-
фесора, сего не знати; то тѣлько певно, що
крѣмъ Гриця такихъ „туманѣвъ вѣсѣмнайця-
тыхъ“ мѣжъ тогорѣчними школярями було 18 на
30 и всѣ они пѣдчасъ того школьного року за-
єдно робили собѣ блискучій надѣвъ, якъ то
буде гарно, якъ они увѣльнятыся вѣдъ щоден-
ныхъ рѣзокъ, позаушникѣвъ, штурканцѣвъ,
„пацъ“ та „попѣдволосникѣвъ“, и якъ пока-
жуться зновъ въ повнѣмъ блеску своєи поваги
на пасовищи.

А вже хто якъ хто, а Гриць запевно най-
бѣльше и найчастѣйше о тѣмъ думавъ. Про-
клятый букварь, що его вѣнъ за часъ цѣло-
рѣчної натуги надъ науковыми пытаннями по-
шарпавъ и пофалатавъ трохи не на сѣчку, про-

кляте „а баба галамага“ и прокляті професорскій причинки та заохоты до науки такъ надоѣли ему, що вѣнъ ажъ выхудъ та поблѣдъ, и ходивъ весь часъ мовъ сновида. Наконецъ змилувався Богъ и пѣславъ мѣсяць липень, и змилувався батько та сказавъ одного ранку:

— Грицю!

— Га? — сказавъ Гриць.

— Вѣдъ нынѣ вже не пѣдешъ до школы.

— Ба! — сказавъ Гриць.

— Здойми чоботы, капелюхъ и ремѣнь, треба сховати про недѣлю, а ты заперези лычкомъ, возьми лупку на голову, та жени гуся пасти.

— Ба! — сказавъ радѣстно Гриць

V.

Гуси, звичайно, дурні гуси, и симъ разомъ не знали про радѣстну змѣну, яка ихъ ожидала. Черезъ цѣлый рѣкъ Грицевой школьной науки ихъ пасъ малый сусѣдскій хлопчикъ Лучка, що звичайно тѣлько й робивъ на пасовиску, що копавъ ямки, лѣпивъ паски зъ болота та пересыпався порохомъ. Про гусей вѣнъ не дбавъ зовсѣмъ и они ходили самопасъ. Неразъ имъ лучалося зайти въ царину и тогды вѣдъ пошкодованого приходилось имъ вытерпѣти богато проклять, а навѣть побоѣвъ. А крѣмъ того нещасте кѣлька разѣвъ того року зловѣщимъ крыломъ перелетѣло понадъ чередою.

Пять молодых гусакѡвъ и десять гусокѡ господаря попродава въ мѣстѣ, важко прийшло остаючимъ розлучатися зъ ними. Стару поцелясту гуску забивъ хворостиною въ шкодѣ сусѣдѣ и въ варварскѡй безсердечности прищавъ бездушного трупа за лапу до тоижъ хворостины, волѣкъ его такъ черезъ цѣле пасовиско, а вѡдтакъ кинувъ господареви на обору. А одного молодого гусака, красу и надѣю череды, забивъ ястрѣбѡ, коли разъ вѡдблукався вѡдъ своєї рѡднѣ. Але про всѣ тѣ тяжкѣ и не вѡджалуванѣ страты череда сего року була бѡльша нѣжъ торѡкъ. Дякувати бѣлому гусакови и гривѡй гусцѣ, тай ще двомъ чи тремъ молодымъ єи донькамъ, череда сего року выносила звышь 40 штукъ.

Коли Гриць появился мѣжъ ними зъ прутомъ, знакомъ своєї намѣстницкѡй власти, зразу всѣ очи звернулися на него и тѡлько оденъ нѣмѣючѣй сыкъ здивованя дався чути. Але анѣ бѣлый гусакъ, анѣ грива гуска не забули ще свого колишнѣго доброго пастиря и швидко пригадали собѣ его. Зъ голосными выкриками радости и трепотомъ крыль они кинулися до него :

— Де де-де-де? — цокотѣла грива гуска.

— Адже въ школѣ бувъ, вѡдказавъ гордо Гриць.

— Овъ! овъ! овъ! — дивувався бѣлый гусакъ.

— Не вѣришь, дурню! — крикнувъ на него Гриць и швякнувъ его прутомъ.

— А сьо-сьо-сьо? А сьо-сьо-сьо? шопотѣли громадячись коло него прочі гуси.

— То нѣбы що я навчився? — формулувавъ ихъ пытанье Гриць.

— Сьо-сьо-сьо сьо? — дзьоботѣли гуси.

— „А баба галамага!“ — вѣдповѣвъ Гриць.

Зновъ сыкъ зачудуваня, немовъ анѣ одна зъ тыхъ 40 гусячихъ головъ не могла розчовпати такъ глубокою мудрости. Гриць стоявъ гордый, недостижимый. Ажъ нарештѣ бѣлый гусакъ здобувся на слово:

— „А баба галамага! А баба галамага!“ — скрикнувъ вѣнъ своимъ звѣнкимъ металичнымъ голосомъ, выпрямившись, пѣднѣвши високо голову и трепочучи крылами. А вѣдтакъ обертаючись до Гриця додавъ, немовъ щобы его ще бѣльше привстыдати:

— А кши, а кши!

Гриць бувъ зломаный, завстыданий. Гусакъ въ однѣй хвили перенявъ и повторивъ ту мудрѣсть, що коштувала его рѣкъ науки!

— Чому они его до школы не давали! — подумавъ собѣ Гриць и пѣгнавъ гуси на толоку.

О л о в е ц ь .

Прошу нѣякимъ свѣтомъ не думати, що се я розповѣдаю выдумку, або що напись на заголовку сеи повѣстки — яка небудь метафора. Нѣ, дѣло справдѣ йде о оловець, и то не цѣлый, а кусникъ, отъ такъ, возъмѣмо, три цалѣ завдовжки. Впрочѣмъ якъ хто скаже, що пѣвчетверта цаля, то такожь не пѣду зъ нимъ до вѣйта судитися. Але то знаю добре, що чотырохъ цалѣвъ завдовжки не державъ. Се мѣгъ бы я, якъ кажутъ правники, „ствердити головною присягою“, або якъ кажутъ нашѣ Ясеничане, „побожити и заскаритися, на чѣмъ свѣтъ стоитъ“. Пѣвчетверта цаля, не бѣльше, завдовгѣй бувъ герой сеи повѣстки. Хоть то лѣтъ тому чимало, якъ мы бачилися зъ нимъ послѣднѣй разъ (с. е. якъ я бачивъ ѣго, бо вѣнъ своимъ затемперованымъ носикомъ хибажъ мѣгъ мене бачити? А при тѣмъ вѣнъ цѣлого пѣвтора дня лежавъ у моѣй шкѣльнѣй торбѣ, пѣдъ книжками, достоту у тѣмъ кромѣшнѣй!). Щобы не збрехати, то буде тому не менче шѣснайцяти лѣтъ, — достаточнѣй часъ, щобы забути й про якого щирога приятеля. А я не забуду про него, про пѣвчетверта цаля за-

довгий кусникъ оловця, въ оправѣ темно-червоного дерева, шестигранный и політурований на жовто, зъ сръбною, выбитою написею „Mittel“ на тупомъ кѣнци; зъ другого кѣнца бувъ затемперований, не надто остро, а не надто й тупо, — саме тѣлько, кѣлько потрібно для сѣльського школяря.

Въ такѣмъ видѣ лежавъ вѣнъ одного зимового поранку на снѣгу на подвѣрю ясеницької школы саме коло стежки, котру протоптали зъ рана школярѣ. Се бувъ погѣдний, хорошій поранокъ. Морозъ потискавъ, мовъ скажений; у воздухѣ лѣтали малесенькѣ платочки снѣгу, зовсѣмъ прозѣрчастѣ, виднѣ тѣлько по блиску дѣяментовѣмъ, коли въ нихъ заломався сонячний промѣнь. Оловець не застрягъ у замерзлый, искристѣй снѣгъ, а лежавъ зовсѣмъ на верха. Ёго жовта політура полыскувалася до сонця, а сръбнѣ буквы „Mittel“ виднѣлися зъ далека. Певно котрыйсь школяръ, бѣжучи до школы загубивъ ёго. Вѣнъ такъ и лежавъ, простягнувши свѣй чорный, заостреный носикъ до стѣнъ школы, немѣвъ силувався вказати кождому прохожому, що тамъ ёго належне мѣсце; немѣвъ просивъ своимъ сръбнымъ поглядомъ щобы ёго выняти зъ той хоть гарной але дуже холодной постелѣ и занести тамъ, до школы, вѣдки широко по селу розлягався гармидеръ хлопцѣвъ, ожидающихъ пана професора.

Скажѣть же теперъ самѣ на совѣсть, що

бы вы зробили, якъ бы вамъ лучилося побачити такого Mittel'a и то въ подôбнôмъ не зовсѣмъ для его „чина“ вôдновôднôмъ положеню? Думаю, що 90% зъ васъ, не пôдозрѣваючи въ нѣмъ героя не то повѣстки але навѣть газетярскои новинки або мизерного анонсу, пôдняли бъ его и сховали по просту до кишенѣ. Прочѣ 10 % зацевно навѣть не схилились бы по него.

Я, признатися щиро, належавъ до тихъ 90%, с. е. не пôдозрѣваючи нѣчого злого въ олôвци, схилився по него и не маючи, нѣгде при тѣлѣ кишенѣ, вложивъ его до шкôрянои торбы школярскои, въ котрôй були мои книжки. Але що при тôмъ було не зовсѣмъ звычайного, такъ се то, що я вельми утѣшився своею находкою. Я бувъ бѣдный сѣльскій хлопецъ и нѣколи ще на своимъ вѣцѣ не мавъ олôвця, все мусѣвъ писати тимъ проклятущимъ гусячимъ перомъ, котре такъ страшно капало, брызькало и порскало пôдъ натискомъ моеи руки. А теперь, наразъ — я найшовъ оловець! Тай ще якій гарный! Правда, я бачивъ его тôлько мелькомъ, ще якъ лежавъ на снѣгу, бо вôдтакъ, ухопивши его въ руку, я швидко шусьнувъ его до торбы, немовъ боячися, щобъ сонце, котре такъ ясно свѣтило, не выкрало его зъ моеи руки. А ще друга цѣкава штука при цѣлôй тôй операціи була та, що менѣ й черезъ голову не перейшло, чтобы котрый школяръ мôгъ бувъ

его згубити, — чуєте, — анѣ черезъ голову менѣ не перейшло! Де, де, де! Котрый ту въ насъ школяръ губить олѡвцѣ! То мусѣвъ Богъзна якійсь незнакомый панъ приѣздити до професора, — ну, певно то вѡнѣ jakimось дивнымъ способомъ згубивъ той оловець. А може то бувъ жидъ гендляръ, котрому професоръ торѡкъ продавъ корову, може бути, що сей оловець лежавъ ту ще вѡдѣ торѡкъ а нѣхто его бѣдного не видѣвъ. А може вѡнѣ упавъ въ ночи зъ неба вразъ изъ снѣгомъ. Аджежъ бабуня казали, що неразъ жабы падуть зъ неба; чомужъ бы й олѡвцѣ не мали падати? Такъ мѣркувавъ я йдучи черезъ подвѡре до школы. Щожъ, хиба шестилѣтньому хлопцеви не вѡльно такъ мѣркувати? А впрочѣмъ — иѣ! Менѣ дуже подобався той оловець. Я державъ руку въ торбѣ, а вѡнѣ бувъ у моѣй руцѣ, я обертавъ его гранками сюды й туды, старався угадати его грубѡсть, вѡдновити передъ своїми очима его стать, однимъ словомъ, моя фантазія, мовъ мотыль коло цвѣта, невпинно крутилася и шибала коло олѡвця. Вона насилу вѡдганяла всяку думку, що оловець мѡгъ належати до котрого школяря, и що, значить, менѣ прийдеться вѡддати его назадъ властителеви.

Въ клясѣ повно вже було школярѡвъ. Деякѣ сидѣли въ лавкахъ и бубонѣли завдану лекцію, хвиля вѡдѣ хвилѣ боязко позираючи на дверѣ, чи не йде професоръ. Другѣ, смѣ-

лѣйшій, ходили по класѣ, билися, тручалися по-межи лавками, мазали рѣжні дива крейдою на таблицѣ и стирали ихъ вѣдтакъ швидко намоченою шматою, котра служила замѣсць губки. За олѣвцемъ нѣхто не пытавъ. То мене дуже радувало, и я швиденько, немовъ крадькома, шусьнувъ у другу лавку и сѣвъ на свое звичайне мѣсце. Выймаючи книжку, потрібну для слѣдуючої години, я почувъ у торбѣ брязкъ олѣвця о шкѣру и весь затремтѣвъ; не знаю, чи зъ радости, чи зъ якоисъ неясної трѣвоги.

Ось и профессоръ прийшовъ, почалася наука. Нѣчого! Ось и година минула, профессоръ вийшовъ, крикъ и гомѣнъ почався по давньому, про оловець нѣхто й слова не каже. Я сиджу, оглядаюсь довкола и тремчу, мовъ злодѣй надъ краденимъ добромъ, боячись, що ось-ось надѣйде хтось и зажадає вѣдъ мене олѣвця.

Але нѣхто не жадає олѣвця. Школярѣ ходять и учаться, сваволять и товчуться по давньому.

Степанъ Лескѣвъ, мѣй добрый знакомый, наближуєсь до мене.

— Овъ, ты видно нынѣ рахункѣвъ не вмѣешь; то то будешь у шкѣру бравъ! А ще якъ менѣ скаже профессоръ бити, ну, майся гараздъ небоже!

Що за збыточникъ, той Степанъ! Вѣнъ знає, що рахунки — моя слаба сторона и любить неразъ подроцитися зъ мною. Але я знаю добре, що вѣнъ такой жартомъ говорить; впро-

чѣмъ нынѣ не боюся професора, бо я рахункѣвъ (писати цифры до 100) навчився. О, ще й якъ навчився! А хто вчора цѣлый день писавъ пальцемъ цифры по шибакъ вѣконъ, покритыхъ густою росою?

— Ну, ну, — не дуже ты журися моими рахунками, — вѣдповѣвъ я Степанови. Уважай лишъ, абысь самъ не дѣставъ въ шкѣру!

Диво дивне, бѣгме, що диво! Я хотѣвъ вѣдповѣсти Степанови такожь жартомъ, зъ усмѣхомъ, ласкаво, — а вѣдповѣвъ якось такъ злѣсно, грызко, такимъ понуримъ голосомъ, що ажъ самому стало погано! Ба, я чувъ навѣтъ, якъ цѣле мое лице налилося кровю. Степанъ стоявъ хвилию передо мною и не кажучи нѣчого бѣльше, дивився на мене зачудуванымъ поглядомъ, а далѣй вѣдѣйшовъ, видимо засмученый тымъ, що вразивъ мене своимъ жартомъ. Вѣнъ такъ мене любивъ, той лагѣдний, тихій, услужливый и добрый хлопчина! За що я такъ грызко вѣдповѣвъ ему? За що засмутивъ его? Вѣнъ же-жь говоривъ до мене жартомъ, и я не мавъ нѣякой причины гнѣватися на него!

Такіи мысли шибли менѣ черезъ голову, коли Степанъ пѣшовъ и мовчкомъ сѣвъ у свою лавку. То бувъ невеличкій русявый хлопчина осьмилѣтокъ. Его батько, бѣдний селянинъ, бувъ сусѣдъ моего вуйка, у котрого я живъ, то жъ и оба мы, хлопцѣ, товаришували разъ у-разъ зъ собою. Степанѣвъ батько давнѣйше, ка-

жуть, бувъ богатый чоловѣкъ, але великій огонь та всѣлякѣ другѣ нещастя зруйнували его господарство. Вѣнъ бувъ высокій, сильный, мужчина, зъ понуримъ лицемъ, разъ-у-разъ схиленнымъ въ землю, и грубымъ рѣзкимъ голосомъ. Я мимовѣльно якось боявся его и вважавъ жорстокимъ чоловѣкомъ. За то малый Степанъ весь удався въ матѣрь, тиху, лагѣдну жѣнку зъ ладнымъ ще, добродушнымъ лицемъ и ясными, сивавыми очима. Томуто неразъ, стоячи за плотомъ на пастѣвнику, нѣдстерѣгавъ я, поки старый Леськѣвъ выйде зъ хаты, щобъ бодай на хвилию забѣгти до Степана, побавитися зъ нимъ. Правда, мы неразъ и сварилися, якъ звычайно дѣти, але нѣколи не надовго. Я, горячѣйшій до сварки а то й до бѣйки, звѣчайно першій бувъ и до перепросинъ — а Степанъ, усе однаковый, усмѣхався такъ любо, немовъ хотѣвъ сказати:

— А видишь, — я то давно знавъ, що ты не выдержишь безъ мене!

Але теперъ, пощо я теперъ розгнѣвався на Степана? Та нѣ, я чувъ добре, що я зовсѣмъ навѣть не розгнѣвався на него! Противно, его жалѣбный, сумный поглядъ болѣвъ мене якось, вертѣвъ у моѣй дитинячѣй груди. Я встыдався чогось, самъ не знаючи чого, и забувъ про оловець. Ажъ коли вражѣня остигли и проминули, и передъ собою побачивъ я торбу, въ котрѣй мой нервы немовъ чули зъ далека дотыкъ

олѡвця, тодѣ зновъ моя фантазія вернула назадъ до того предмету и за хвилию про Степана и его сумный поглядъ я забувъ зовсѣмъ.

Зновъ увѡйшовъ профессоръ, почалася година наукова и поволѣ проминула; про оловець нѣхто нѣ пары зъ усть.

Третья година мали бути рахунки. Тота висока и страшна наука вѡдбувалася такимъ способомъ, щѡ профессоръ выкликувавъ одного до таблицѣ, казавъ ему тамъ писати крейдою цифры, а всѣ прочі хлопцѣ мусѣли тѣ самі цифры писати на своихъ зошитахъ. Профессоръ разъ у разъ ходивъ коло лавокъ, заглядаючи то ту, то тамъ до зошитѡвъ, чи всѣ пишуть и чи такъ пишуть, якъ належиться.

Передъ рахунковою годиною почувъ я въ послѣднѡй лавцѣ, въ котрѡй сидѣвъ Степанъ, якійсь гамѡръ, якійсь трѣвожнѣ, уриванѣ питаня и вѡдповѣди, але за гаморомъ не мѡгъ розѡбрати, щѡ се таке. Але все таки мене щось тѣкнуло, якійсь несупокѡй заворушився въ менѣ. Я подумавъ собѣ: не буду теперъ выимати олѡвця, буду писавъ, якъ звычайно, перомъ, хоть и якъ менѣ воно обридло.

Ось и профессоръ увѡйшовъ. Вѡдотхнувши хвилину при столѣ, вѡнъ вставъ и выкликавъ мене до таблицѣ. Я выйшовъ заляканный, тремтячій, бо въ загалѣ писане чи то циферь чи буквѣ, було для мене твердымъ горѣхомъ: всякѣ знаки зъ пѡдъ моихъ рукъ выходили

криві, гачковаті, розлѣзли, такъ що звичайно подавали на старій плоть, въ котрѣмъ кождый кѣль стремить у иншій бѣкъ а хворостини пѣв-перечнї стремлять самї къ собѣ, не можучи здыбатися зъ колами. Але що було робити: выкликавъ професоръ, треба йти. Я ставъ коло таблицѣ, взявъ у праву руку шмату а въ лѣву крейду.

— 35! — крикнувъ професоръ и озирнувся на мене. — Ахъ, ты тумане, а ты якъ крейду держишь? Лѣвкутомъ будешъ писати, га!

Я перемѣнивъ нещасливї знаряды премудрости въ обохъ рукахъ, вѣдтакъ пѣдвѣвъ праву, якъ мѣгъ до горы и ледво дѣставъ до половины таблицѣ Завдане, написати на таблицѣ цифру 35, було дуже трудне, бо приходилося писати самї „скрутнї“ цифры. Вчора, вправляючися пальцемъ на шибакъ въ писаню циферъ, а довго думавъ, якъ бы то воно написати тоту прокляту трѣйку, щобы вѣ зла-дити таку кругленьку и зъ такимъ зубчикомъ на серединѣ. Запытати не було кого, отъ я й рѣшивъ писати вѣ зъ середини вѣдъ зубчика, потягнути вѣдси насампередъ горѣшний, а вѣдтакъ долѣшний каблучокъ. Такъ я й навчився писати дома, такъ само взявся й теперъ дрозачою рукою млзгуляти на таблицѣ. А ту ще, якъ на нещасте, рука дриголить, сила, котрой й такъ не було много, десь мовъ замерзла, такъ що хоть и якъ мучуся тиснучи крей-

ду до таблиць, то проклятуці штрихи все виходять такї худї та тонкї, що ледво ихъ видно. Зъ тяжкою бѣдою я намалювавъ трѳйку.

— А що, вже? — кричить професоръ и обертається до мене.

— Ще... ще нѣ, вѳдповѣдаю я и обливаючись холоднымъ потомъ берусь писати 5, розумѣється, зновъ пѳсля власной metody, с. е зачинаючи зъ долины.

— Що, що, що? — скрикнувъ професоръ и прибѣгъ ближе до мене, — якъ ты пишешъ, якъ?

Я мовчавъ. Дрожача рука дотягала штриха на таблиці. Пятка подабала радше на 7, нѣжъ на круглочереве, гребенясте 5.

— Ахъ ты пороссяча почеревино! (звычайный титуль, якимъ професоръ именувавъ школярѳвъ), — то ты не знаєшь, якъ пишеться 5?

И не ждучи вѳдповѣди на се пытанє, професоръ одною рукою захопивъ зъ столика широкую лєнію, а другою мою руку, зъ котрой вылетѣла крейда, и голосный ляскъ розлѣгся по класѣ. Долоня налилася кровю и стала якась нѣбы грубша, а пѳдъ шкѳрою немовъ мурашки забѣгали. Я, зъ малу твердый на бѳль, не заплакавъ, тѳлько скривився.

— То ты не знаєшь, якъ 5 писати? Не видѣвєсь, якъ я писавъ? А диви, якъ пишєся 5, — отъ такъ — и панъ професоръ хопивъ крейду и зъ розмахомъ написавъ на самъ передъ на

таблици величезну пятку, а вѣдтакъ на моѣмъ
лици такужь саму (може не таку правильну и
выразну) величезну пятку.

— Пиши далѣй, — крикнувъ до мене, — 48!

Я взявъ крейду и почавъ писати. Профе-
соръ дивився ще хвилю. Чвѣрка вдоволила его
и вѣнъ пошовъ зновъ мѣжь лавки.

— Чому не пишете? крикнувъ вѣнъ грѣзно
до хлопцѣвъ, котрѣ на поѣвъ зъ усмѣхомъ, а на
поѣвъ зъ лякомъ дивилися на те, що дѣялося
при таблицѣ. На крикъ професора всѣ головы
похилилися до долу, мовъ жито вѣдъ вѣтру по-
хиляе до долу пристигаюче, важке колосе.

— А ты старосто якъ 3 написавъ? — пытае
професоръ одного.

Замѣсць вѣдповѣди, замѣсть поясненя ляскъ
ленѣю по лапѣ.

— А то що на верха, надъ 5? — пытае
другого.

— Капнуло зъ пера.

Зновъ ляскъ ленѣю по лапѣ.

— А ты, свату, чому не пишешъ? — пы-
тае третѣго.

— Та я, про... прошу пана професора... чути
крѣзь слѣзы голосъ Степана Леськового.

-- Що? — кричить професоръ гнѣвно.

— Я десь оловець загубивъ.

Въ тѣй хвили зъ моєи руки, не знати чому,
выпала крейда. Кажу ще разъ: не знати чому,
бо я бувъ певный, що оловець, лежачій теперъ

супокѡйно въ моѣй торбѣ, не бувъ Степанѡвъ. Нѣякимъ свѣтомъ! А прецѣнь при тыхъ его словахъ я такъ запудився, рука моя такъ затремтѣла, що крейда, мовъ слижь, выховзла зъ моихъ рукъ. Щастє мое, що завдана цифра була вже написана, теперь я не змѡгъ бы бувъ єи написати.

— Такъ, — крикнувъ професоръ, — загубивъ! Постѡй-но ты, навчу я тебе!

Чого властиво хотѣвъ професоръ навчити Степана, Господь знає. Мы, школярѣ, знали лишъ тѡлько, що професоръ два дни тому дуже сварився зъ Степановымъ батькомъ и видимо лишень притоки шукавъ, щобы за вѡтця помститися на хлопцевѣ; а крѡмъ того мы бачили що нынѣ професоръ троха пьяный, и що, значить, безъ бѡйки не обѡйдеться.

— Маршъ на середину! — крикнувъ вѡнъ до Степана Бѣдный хлопецъ, видко, знавъ, що его жде и не швидко рушався; професоръ захопивъ его за довге, бѣляве волосє и выволѣкъ на середину.

— Ту стѡй! А ты — обертаючись до мене — написавъ вже?

— Написавъ.

— Сѣдай! А ты йди до таблицѣ!

При тыхъ словахъ професоръ штуркнувъ Степана. Я лекше якось вѡдохнувъ, разъ тому, що самъ сидѣвъ на беспечнѡмъ мѣсци, а по друге тому, що-мъ собѣ думавъ, що чєнь вже

Степанови не буде нічого за оловець, коли его професоръ по́славъ до таблиць, — бо те знавъ я, що Степанъ писати вмѣе. Тільки чуючи, якимъ гнѣвнимъ голосомъ диктувавъ професоръ Степанови цифри, якъ лютився видячи, що Степанъ пише добре, я чогось боявся. Менѣ було такъ тяжко, немовъ щось шептало менѣ въ нутрѣ, що коли буде що злого Степанови за оловець, то въ тѣмъ буде й моя вина. Якимъ способомъ такі дивні гадки сплелися въ моїй головѣ, не знаю, але те тільки певно, що я тремтѣвъ, мовъ трепетовый листъ.

Степанъ пише цифри и пише, вже записавъ цѣлу таблицю, професоръ разъ-у-разъ дивиться на него, щоби зловити его на чѣмъ небудь, але годѣ.

— Досыть! кричить вѣнъ, — а теперъ лягай!

— Та за що, прошу пана професора, — обзывається Степанъ.

— Що? За що? Ты ще пытаєшь? Заразъ лягай!

Мене щось немовъ за горло стисло, коли почувъ я тѣ слова. Професоръ шукає рѣзки въ остатнѣй лавцѣ, а бѣдный Степанъ, блѣдый, дрожацій стоить при таблиці и мне шмату въ рукахъ.

— Та за що мене панъ професоръ хочуть бити? слытавъ ще разъ Степанъ крѣзь слѣзы видячи приближающогося професора зъ рѣзкою въ руцѣ.

— Лягай! крикнувъ, и не ждучи далѣй захопивъ Степана за волосе, перевернувъ его на крѣсло и почавъ що силы швякати рѣзкою. Степанъ закричавъ зъ болю, але крикъ, бачиться, тѣлько дужше дразнивъ опянѣлого профессора.

— Абы-сь знавъ на другій разъ якъ оловцѣ губити! — кричавъ вѣнъ задыханымъ, уриванымъ голосомъ, и рѣзка ще сильнѣйше засвістала, оперѣзуючи тѣло бѣдного Степана.

Що дѣялося зѣ мною въ тѣй довгѣй, страшно важкѣй хвили? Перша думка, яка мигомъ шибнула менѣ черезъ голову, була — встати и сказати, що я всему вина, що Степанѣвъ оловець у мене, що я найшовъ его и не вѣддавъ Степанови. Але страхъ передъ свищучою рѣзкою насилу придавивъ мене до мѣсця, спутавъ мѣй языкъ, стиснувъ горло мовъ зелѣзными клѣщами. Крикъ Степана прошибавъ менѣ груди. Холодный пѣтъ обливъ мене цѣлого, я выразно чувъ бѣль, острый бѣль вѣдъ рѣзки, чувъ его на цѣлѣмъ тѣлѣ и такъ живо, що всѣ мои мускулы мимоволѣ корчилися и тремтѣли, а въ горлѣ щось захлипало голосно, на цѣлу клясу. Але трѣвога обдала всѣхъ такою мертвотою, що помимо гробовой тишѣ нѣхто въ клясѣ не чувъ мого хлипаня.

А профессоръ ще не перестававъ бити! Вже бѣдный Степанъ охрыпъ, лице его посинѣло зъ натуги, пальцѣ судорожно впилися въ профе-

сорові колѣна, ноги кидалися въ воздухъ, але рѣзка не переставала свистѣти въ воздухъ, а кождый ей свистъ, кождый ляскъ на грубу полотняну сорочку Степана стрясавъ и здавлювавъ трийцять дитинячихъ серць у клясѣ, вытискавъ новый крикъ болю и розпуки зъ грудей Степана. Я не тямлю вже — охъ, и пригадувати не хочу! що дѣялося въ менѣ пѣдчасъ тыхъ страшенныхъ хвиль, якѣ чутя перелѣтали по моѣмъ тѣлѣ, якѣ бѣль проникавъ мой суставы, якѣ мысли шибали по головѣ. Та нѣ, — мыслей не було нѣякихъ! Я сидѣвъ холодный, задубѣлый, мовъ камѣнь! И теперъ ще, по шѣснайцяти лѣтахъ, коли нагадую ту хвилю, бачиться менѣ, що та хвиля на довгій часъ оголомшила мене, мовъ ударъ каменемъ по тѣмю, и що будь такихъ хвиль богато въ моѣмъ дитинствѣ, зъ мене выйшовъ бы такій самый туманъ, якъ тѣ, котрыхъ бачимо сотки въ кождѣй низшѣй школѣ нашего краю, якъ тѣ нещасливѣ, забитѣ фѣзично и духово дѣти, котрыхъ нервы вѣдъ маленьку притупили страшнѣ, огиднѣ сцены, а голову вѣдъ шести лѣтъ задурила профессорска дисциплина.

Въ кѣнци стихъ свистъ рѣзки. Профессоръ выпустивъ Степана, а той, безсильный, змученный, безъ духу покотился на помѣсть. Профессоръ, червоный, мовъ буракъ, кинувъ рѣзку и сѣвъ на крѣсло, зъ котрого ино що скотился Степанъ. Хвилю вѣддыхавъ, не кажучи й слова.

Въ цѣлѣй клясѣ було тихо, мертво, сумно. Чуту було лишень, якъ хрипѣвъ бѣднѣй хлопець, судорожно хлипаючи.

— Не встанешъ ты? — прошепотѣвъ профессоръ, копаючи его ногою въ бѣкъ.

Степанъ по хвили ледво-ледво пѣдвѣвся на ноги и ставъ, держачися рукою лавки

— Маршь на мѣсце! А знай, якъ на другѣй разѣ олѣвцѣ губити!

Степанъ пѣшовъ на мѣсце. Въ клясѣ зновъ стало тихо. Професоръ, видимо протверезився троха и почувъ, що лихо зробивъ, збивши такъ хлопця. Вѣнъ знавъ, що зъ Леськовымъ зачѣпатися не добре. Думки про се ще гѣрше дразнили его и вѣнъ, схопившися, почавъ мовчкомъ бѣгати по клясѣ, важко сапаючи.

— А, драбы, розбѣйники! — крикнувъ у ходѣ, не знати, чи до насъ, дѣтей, чи до не-присутныхъ ясеницкихъ громадянъ.

Зновъ довгу хвилю бѣгае профессоръ по клясѣ, зновъ сапае и воркоче щось пѣдъ носомъ, а далѣй обертається до насъ и кричить:

— До дому!

Але й се, звичайно дуже чудодѣйне слово, звѣщаючи намъ бодай на день увѣльнене вѣдъ ваготы шкѣльной премудрости, тецерь немовъ до глухихъ було сказане. Трѣвога и непевнѣсть приголомшили всѣхъ школярѣвъ и вѣдобрали имъ чутя. Треба було ажъ другого, гѣлоснѣй-

шого выкрику професора, щобъ усѣ встали до молитвы.

Коли по молитвѣ школярѣ рушилися зъ лавокъ и почали виходити зъ класы, то дѣлося се безъ звычайного шуму и товкѣтнѣ; всѣ йшли звѣльна, боязко позираючи на професора, що стоявъ при столику, поки всѣ хлопцѣ не выйшли. Кождый чувся якось немовъ придавленный Степанъ ишовъ хлипаючи, а коли вже коло дверей позирнувъ на професора, той погрозивъ ему кулакомъ Я йшовъ майже самый послѣдний, ледво переступаючи ногами, я боявся и встыдався чогось такъ страшно, що радъ бы бувъ въ тѣй хвили запастися пѣдъ землею. Не знаю, хиба розбѣйникъ по сповненѣмъ убѣйствѣ чувъ такую ваготу на серцю, яку я чувъ тодѣ. Особливо на Степана бувъ бы я въ тѣй хвили не поглянувъ за жаднѣ грошѣ. Я такъ живо представлявъ собѣ его бѣль, — нѣ, я терпѣвъ не меншь его, — а ту ще той проклятый внутрѣшний голосъ, котрый разъ у разъ шептавъ менѣ, що вѣнъ черезъ мене терпѣвъ, що оловець его! Такъ, теперь уже выразно щось говорило менѣ, що то его оловець я найшовъ! И що бы бачиться, на такѣй спосѣбъ природнѣйше, якъ пѣти теперь до него и вѣддати ему згубу? Чи не ще! Та нѣ! Природно воно выдается, але менѣ тодѣ, доразу прибитому страхомъ, жалемъ и встыдомъ, було зовсѣмъ неможливо се зробити. И не то, щобъ теперь

ще я бажавъ заховати той оловець для себе, — де тамъ! Вѣнъ теперъ важивъ мовъ камѣнь у моѣй торбѣ, пѣкъ мою руку зъ далеку, — я теперъ нѣякимъ свѣтомъ не бувъ бы дѣткнувся єго, не бувъ бы поглянувъ на него! Ще якъ бы хто бувъ силою вырвавъ у мене торбу и вытрясъ зъ неи все, такъ, щобы й оловець выпавъ, а Степанъ вѣдтакъ мѣгъ єго взяти, — ахъ, якъ бы я бувъ радувався такимъ случаемъ! Але такъ не сталося, — та й не до того було школярамъ.

Скоро лишъ зъ класы та зъ професорского подвѣря, всѣ обступили ще хлипающого Степана и почали єго розпытувати, якъ и де загубивъ вѣнъ оловець, якій то бувъ оловець; деякѣ голосно вѣдказували на професора, другѣ жалували Степана и говорили єму, щобы конче пожалувався татуневѣ.

— Або я-а знаю, де я за-агубивъ, — хлипавъ Степанъ. Але що менѣ теперъ та-атуньо скажуть! Ино що менѣ поза-авчора купили въ мѣстѣ, а я-а загубивъ. Ой ой-ой! — заплакавъ бѣдный хлопець, котрый боявся вѣтця не менше, якъ професора

— Та не плачь, дурный, не бѣйся, — потѣшали хлопцѣ, хотъ певно нѣ оденъ зъ нихъ не радъ бы бувъ бути въ Степановѣй шкѣрѣ.

— Ага, не пла-ачь! — вѣдповѣвъ сумно Степанъ. Та вони мене забють за оловець! Шѣсть крейцарѣвъ, кажутъ, заплатили за него въ мѣ-

стѣ. . А якъ менѣ, кажутъ, де загубишь, то шкѣра не твоя, чуешь!.. Ой, ой, ой!..

Я не мѡгъ слухати той бесѣды. Кожде Степанове слово кололо мене, мовъ бодяки Я побѣгъ швидко до дому, весь дрожащій, блѣдый и задыханый.

— О, ты вже певно десь бився зъ хлопчисками! — крикнула при моѣмъ входѣ на мене тѣтка, — що такій приходишь задыханый, якъ той песъ гѡнчій! Ахъ, ты драбе якійсь, непотрѣбе, нездаро, нуждо якась несоосвѣтенна!

Тѣтка була ще дѣвчина дваццати кѡлькохъ лѣтъ вѣку. Вона була „дуже добра“, — бодай се можна сказати про єи языкъ, котрый не любивъ нѣколи „дармо хлѣбъ ѣсти“ и котрому нѣколи слѡвъ не хибло.

Я повѣсивъ торбу зъ книжками на кульцѣ и сѣвъ ѣсти, не кажучи й слова. Поповѣвши, я сѣвъ коло стола и взявъ книжку, не по то, щобы вчитися, що тамъ на завтра було завдано; — де менѣ було до вченя! Я сидѣвъ надъ книжкою, мовъ пень и сотый разъ прочитувавъ усе одній и тѣ самѣ слова, не тямлячи, що читаю и до чого се йде. Я силувавъ не думати про Степана, про професора, про старого Леськового, але ихъ лица разъ у разъ сунулися менѣ на думку, проймали мене холодомъ, грызли и непокоили, мовъ грѣшника згадки про давній проступки. Я такъ бажавъ, щобы разъ наставъ вечѣръ, але вечѣръ, мовъ заклятый, не прихо-

дивъ. Я боявся поглянути на торбу зъ олôвцемъ, немовъ се була не торба, а страшна но-ра, и не оловець, а гадина.

Якъ я перемучився, поки наставъ вечъръ, не буду росказувати. Якъи страшнй сны снилися менѣ въ ночи, якъ я кричавъ, утѣкавъ нѣбы, ховався, якъ за мною бѣгали та лѣтали ящѣрки зѣ острою мордою и зѣ великимъ написомъ „Mittel“ на хребтѣ, якъ мене кололо терне зѣ жовтою блискуючою корою и зѣ шестигранными кôльцями, затемпероваными при кôнці, — се такожь нехай тоне въ криницѣ забутя. Досыть того, що вставши рано я бувъ мовъ збитый або звареный у поливанніцѣ, а тѣтка въ додатку насварила на мене, що я усю нôчь метався та верещавъ, не даючи ѣи спати.

Рано, закимъ ще я пôшовъ до школы, вуйко приходитъ изъ села и скинувши грубй, суконнй рукавицѣ зѣ рукъ зачинае розповѣдати про рôжнй сельскй новины.

— А за що то вчера професоръ такъ Леськового Степана збивъ? — пытае вуйко наразъ мене. Те пытане страшно перепудило мене, немовъ бы мене хто окропомъ обôдлявъ.

— Та .. та .. та .., каже, що десь за... за.. за...

— Що ты, говорити не вмѣєшь, чи що? — крикнула зѣ боку тѣтка. — Ну, та що тамъ такого сталося изъ Степаномъ, запытала вуйка.

— Та такъ вамъ его вчера професоръ збивъ

за якійсь оловець, що ледво живий прилѣзъ до дому.

— Та за якій оловець?

— А во, — купивъ єму отець у понедѣлокъ оловець, а вѣнъ вчора загубивъ. Професоръ п'яний, тай нужь хлопця бити, нѣбы вѣнъ тому що виненъ. Чуєте, ледво бѣдний хлопчиско до дому долѣзъ. А ту ще, прийшовъ та повѣдає, а старый медвѣдь сказився та бий дитину! За волося, та пѣдъ ноги та обцасами!.. Господи! Стара въ плачь та въ крикъ, хлопець умлѣвъ, ледво водою вѣдѣлляли, теперъ, кажуть, лежить, рушитись не може! Що то, такъ дитину скарувати!..

Ще вуйко не скѣнчивъ, коли я розплакався въ голосъ и перервавъ его бесѣду.

— А тобѣ що? — спытавъ вуйко зачудуваний.

— Чи ты вдурѣвъ, хлопче, чи що? — крикнула тѣтка.

— Я... я... я.. — пролепотѣвъ я плачучи, але хлицане не дало менѣ докѣнчити бесѣды.

— Ну що, що, кажи! — промовивъ вуйко ласкаво.

— Я... найшовъ. Сте .панѣвъ оловець!

— Найшовъ? Де? коли?

— Вчора, передъ школою на снѣгу, проговоривъ я вже смѣлѣйше.

— Ну, и чому жь ты не вѣддавъ Степа-нови?

— Я не знавъ, що то єго, — а вѣнъ не допытувався.

— А потому, по школъ?

— Я.. я боявся.

— Боявся? Та якого дѣдька лабатого? — спытала тѣтка, але я не вѣдповѣвъ нѣчого на те пытанє.

— Ну, и де жь той оловець?

— Та въ торбѣ.

Вуйко зазирнувъ до торбы и выйнявъ нещасливый оловець. Я не смѣвъ позирнути на него.

— Ну, дивѣтсья, люде добрѣ, — тай за таку дурницю такъ хлопця збили; пощезали бы оденъ зъ другимъ!

Вуйко сплюнувъ и выйшовъ, узявши оловець зъ собою. Мене тѣтка выпхнула до школы. Я ще хлипавъ по дорозѣ, а слѣзы текли менѣ мимо волѣ долѣвъ лицемъ, хочъ на душѣ стало менѣ далеко лекше.

Того дня и цѣлый слѣдуючій тыждень Степанъ не приходивъ до школы, лежавъ слабый. Ба, на другій тыждень заслабъ щось напруго й професоръ; — вуйко догадувався, що певно єго старый Леськѣвъ мусѣвъ добре „обломити“. Чи воно такъ було, чи нѣ, того я нѣколи докладно не дѣзнався, — досыть того, що Степана я пѣсля того не бачивъ цѣли двѣ недѣлѣ. Ахъ, якъ я теперь боявся зъ нимъ здѣбатись! Якъ часто я бачивъ въ неспокоѣйныхъ снахъ

его добре, тихе лице, сине ще вѣдъ побѣвъ, зболѣле и марне, — якимъ важкимъ докоромъ глядѣли на мене его сивѣ, добродушнѣ очи! Але коли я побачився зъ нимъ, коли почувъ его голосъ, то всѣ муки, весь неспокоѣй перебутого дня немовъ вѣдживъ однимъ разомъ у моѣй душѣ, — але тѣлько на хвилю. Степанъ теперъ бувъ уже здоровъ и веселый по давному, заговоривъ до мене добродушно, мовъ нѣчого й не було мѣжъ нами; про оловець анѣ споминки. Чи вѣнъ не знавъ о тѣмъ, що я мавъ его оловець у себе и ставъ причиною его болю? Не знаю. Досыть того, що нѣколи вѣдтакъ про оловець мѣжъ нами не було бесѣды.

„Schön-Schreiben“.

Въ обширнѣй другѣй класѣ нормальной школы отцѣвъ Василіанъ въ Дрогобичи тихо хочъ макъ сѣй. Наближае ся година „красного писаня“, страшна для всѣхъ не самымъ предметомъ, якъ радше особливо учителя. Въ Василіаньскѣй школѣ на всѣ предметы учитель — самѣ отцове, а тѣлько для науки писаня они наняли собѣ свѣтского чоловѣка, якогось бувшого економа чи наставника, пана Валька. Пану Валькови ще й доси здаеся, що вѣнъ економъ; хочъ зъ пагайкою ходити теперъ не выпадае, але все таки не помѣтуеся хочъ тростѣвки и нѣколи не занедбуе робити зъ нею вѣдповѣдного ужитку. Очевидна рѣчь, що дѣти, пѣдданѣ хочбы тѣлько на годину власти такого учителя, дрожать напередъ и „красне писане“ есть для нихъ наибѣольшою мукою.

Малый Миронъ оденъ сидитъ спокѣйный, майже веселый въ лавцѣ. Вѣнъ дивуеся, чому се наразъ такъ тихо стало въ класѣ, коли оденъ смѣльчакъ, высланный на коритарь на звѣдины, вбѣгъ до класы и крикнувъ: „Валько прийшовъ!“ Въ тѣй самѣй хвили тихо стало въ класѣ. Малый Миронъ не знае ще пана Валька.

Вѣнъ ино що прийшовъ изъ сельской школы, батько записавъ его до другой нормальной класы у отцѣвъ Василянъ, и нинѣ першій день школы. И хотъ на селѣ вѣнъ въ писаню бувъ дуже слабый, не умѣвъ нѣ пера належито взяти въ руку, нѣ вывести гладко та рѣвно одного „штриха“, — то все таки вѣнъ дитина, не ему журитися напередъ тымъ, чого ще не знае. Вѣнъ здивувався, чому се наразъ такъ тихо стало, але о причину не смѣвъ допытуватися нѣкого зъ своихъ сусѣдѣвъ — вѣнъ же зъ ними доси дуже мало знакомый. Тай впрочѣмъ его се и не богато обходило. Середъ той, для другихъ страшной и трѣвожной тишѣ, вѣнъ тымъ выгѣднѣйше вѣддався найлюбѣйшому занятю — думкамъ о своѣй рѣднѣй сторонѣ. Не можъ сказати, щобы вѣнъ туживъ за нею: вѣнъ знавъ, що що понедѣлка побачить и батька и матѣрь. Вѣнъ тѣлько думавъ собѣ, якъ то гарно буде, якъ колись, лѣтомъ, приѣде до дому, буде мѣгъ зновъ свобѣдно бѣгати по паствѣникахъ, сидѣти надъ рѣчкою або бродити по нѣй за ковблями; се були думки радше веселѣ, яснѣ, блискучѣ, а не тужнѣ, не жалѣбнѣ. Малай Миронъ роскошно нирявъ въ тѣй красотѣ природы, що розцвѣтала въ его уявѣ середъ сѣрыхъ, холодныхъ стѣнъ Василянської школы, и не думавъ о погрозѣ, що приближалася надъ класу.

— Ба, а ты собѣ чому не прилагодишь

скриптуры до писаня? — зачытавъ стиха оденъ сусѣдъ Мирона, стусаючи его пѣдъ бѣкъ.

— Га? — вѣдповѣвъ Миронъ, немило збудженный зъ своего золотого сну.

— Скриптуры приладъ до писаня! — повторивъ товаришь и показавъ Миронови, якъ покласти скриптуры, якъ каламаръ и перо, пѣсля приписѣвъ пана Валька.

— Иде вже, иде вже! — проиѣсся шепѣтъ по класѣ, мовъ при приближеню якого грѣзного царя, коли на коритари роздалися кроки учителя „красного писаня“. Швидко затымъ отворилися дверѣ класы и Валько вѣйшовъ. Миронъ позирнувъ на него. Учитель своею подобою зовсѣмъ на пригадувавъ нѣякого царя. Се бувъ середного росту чоловѣчокъ, зъ коротко обстриженымъ волосемъ на круглѣй баранячѣй головѣ, зъ рудыми, короткими вусами и рудою испаньскою борѣдкою. Его широке лице и широки, мѣцно розвинені вилицѣ вразъ изъ великими, на боки повѣдгинаными ушима надавали ему выразъ тупой упертости и — мясоѣдности. Невеличкѣ жабячѣ очи сидѣли глубоко въ ямкахъ и блымали вѣдтамъ якось злобно та неприязно.

— Ано! — крикнувъ вѣнъ грѣзно, зачинивши за собою дверѣ класы и помахуючи тростиновою, выгинчастою паличкою. И вѣдъ того крику, немовъ вѣдъ вѣтру хмарной лѣтної днини хиляся разомъ колосѣ жита, такъ само

похилилися до долу головы вѣсѣмдесяти пяти школярѣвъ надъ писемными, сино та червоно полиніёваными скриптурами. Въ руцѣ у кожного школяря тремтѣло перо. Оденъ тѣлько малый Миронъ, що ще не знавъ Вальковой вдачѣ, сидѣвъ обернений лицемъ до клясы и вдивлявъ ся въ нового учителя.

— А ты що? — крикнувъ вызвѣрившись на него Валько и прямо направивъ кроки до него.

Малый Миронъ такъ и остовпѣвъ зъ наглого перецолоху. Вѣнъ якимсь несвѣдомымъ порывомъ обернувся и зложивъ свое тѣло въ таке положене, въ якѣмъ уже зъ минуту трепещали его товаришѣ.

Валько взявъ въ руку крейду, приступивъ до таблицѣ, розмахнувся и почавъ писати. Зъ разу писавъ тѣлько буквы, малі и великі, самогласні и суголосні, безъ нѣякого впрочѣмъ значѣня. Але далѣй-далѣй дѣйшовъ и до слѣвъ, а въ кѣнци и до цѣлыхъ речень, якъ на примѣръ: „Богъ сотворивъ свѣтъ“, „Чоловѣкъ мае двѣ руки“, „Земля мати наша“. Вычерпавши такимъ способомъ свою мудрѣсть, показавши достаточно свое знане красного писаня въ численыхъ выкрутасахъ та довгихъ якъ свѣтъ, и рѣвныхъ якъ ковбасы хвостикахъ, Валько положивъ крейду, вѣдступився, зирнувъ ще разъ въ уподобю на записану таблицю и вѣдтакъ

обернувшись до трепещущої клясы, крикнувъ грѣзно:

— Писати!

Его наукова дѣяльнѣсть въ тѣй хвили щасливо скѣнчилася, — теперъ починалася его економска дѣяльнѣсть. Щобъ показати се наглядно, вѣнъ сильно стрѣпнувъ пальцями, щобы стрясти зъ нихъ ученый крейдяный порошокъ, и намѣсць него взявъ въ руки свою тростину, и немовъ орелъ слѣдитъ зъ горы за добычею, такъ и вѣнъ озираючись по клясѣ, зѣйшовъ зъ пѣдвышеного градуса и почавъ свѣй обхѣдъ.

Першій, на котрого накинута его зла доля, бувъ якійсь маленькій, слабонькій и дуже заляканный школярикъ. Вѣнъ, весь въ потѣ, нагнувшись надъ скриптурою працювавъ зо всеи силы, щобы вдержати перо въ дрожащихъ пальцяхъ и що хвиля позиравъ на таблицю, стараючись выводити на папери такі самі кручки, гачки та ковбасы, які вывела вправна економска рука на таблиці. Та ба, рука его дрожала, кручки, гачки та ковбасы выходили ломані, нерѣвні, — навѣтъ перо непослушне що хвилѣ крутилося въ его пальцяхъ, скрипѣло, порскало, немовъ гнѣвалося чогось и бажало якъ найшвидше зъ нихъ выдобутися.

Валько ставъ надъ нимъ, мовъ катъ надъ душею и злобно всемѣхаючись, не кажучи и слова почавъ приглядатися его работѣ. Бѣдныи хлопецъ прочувъ лихо и до решты стративъ

всяку власть надъ своею рукою и надъ непослушнымъ перомъ.

— То ты такъ пишешь? — процѣдивъ звѣльна Валько, але тымъ швидше свиснула въ воздухъ его тростина и оперезала змією плечѣ бѣдного хлопця.

— Ой-йой-йой! заверещавъ вѣнъ, але сей часъ утихъ, стрѣтивши грѣзний, гадючій поглядъ учителя.

— Ты не умѣешь лѣпше писати? — пытавъ Валько.

— Умѣю, умѣю!.. лепотѣвъ хлопець, самъ не знаючи, що лепоче.

Учитель-економъ може и справдѣ вѣривъ що хлопець умѣе лѣпше писати и що тѣлько на збытки ему силуеся писати погано, чи може зъ великой любви до его тростинки.

— Ну, то уважай же! — и Валько пѣшовъ далѣй, не переконавшись, якѣ спасеннѣ плоды принесла его досадна наука. Впрочемъ ему и не ходило о тѣ плоды, — вѣнъ теперъ бувъ тѣлько економомъ и бѣльше нѣчимъ. Очи его вже звернулися въ другій бѣкъ и въ другѣмъ кутѣ клясы выгядѣли иншу жертву. Тамъ сидѣвъ жидокъ, котрый по стариннѣй привычѣ свого роду писавъ въ задгузь, силуючися выводити Вальковѣ выкрутасы вѣдъ правою до лѣвою руки, вѣдъ кѣнца стрѣчки до початку. Одну стрѣчку вѣнъ уже совершивъ такимъ способомъ и саме розпочавъ другу вѣдъ слѣвъ „сот“

„Бог а з к сир“. Написана, готова вже стрôчка выглядала яко тако, але нова, неготова еще, зачата вôдъ кôнця вколола Валька въ очи.

— А ты якъ пишешь, Мойши? — закричавъ вôнъ, прискакуючи до жидка.

Валько всѣхъ жидкôвъ въ клясѣ кликавъ „Мойши“, — хиба, що се були сыны богатыхъ мѣскихъ „тузôвъ“, передъ котрыми вôнъ мавъ великій респектъ. Жидокъ, на прозвище Юнасъ Туртeltaвбъ, почувши той ~~з~~крикъ и побачивши надскакуючого ворога, знитився и скулився якъ слимакъ въ своѣй халабудцѣ, и переставъ писати.

— Ха, ха, ха! — реготався Валько, призираючись жидковому писаню.

— Пане професоръ.. зачавъ жидокъ и запявся.

— Ходи сюда!

И не чекаючи, ажъ Юнка выйде зъ лавки, взявъ его за ухо и потягъ на середину.

На видъ бѣдного Юнки, скуленого, тремлячого и заслиненного зо страху, вся кляса голосно зареготалася, хочъ всякій и собѣ тремтѣвъ та кулився. Але така вже сила тираньского притиску, що досыть тиранови усмѣхнутися, а всѣ стоячій пôдъ его гнетомъ будутъ реготатися, безъ згляду на те, що регочуться именно самі надъ своєю недолею.

— Ходи до таблицѣ! Ану, пиши!

Валько змазавъ власною рукою часть своего

письма и втиснувъ жидкови крейду въ руку. Жидокъ почавъ писати своимъ звычайемъ, въ задгузь. На ново зареготалася кляса, усмѣхнувся Валько, але сейчасъ завѣрсилося его лице, вѣнъ обернувся до послѣдней лавки, де сидѣли самі наибѣльші и найдужші хлопы, и крикнувъ:

— Ану, дайте но ему!

Жидокъ затрепѣвъ цѣлымъ тѣломъ и залобонѣвъ щось, але швидко прискочили до него два товаришѣ-посѣпаки, и повели на градусъ. Тихо стало въ клясѣ. Замѣсець смѣху блѣдѣсть выступила на всѣхъ лицахъ, — тѣлько болѣзненный верескъ Іонки розлягався посередъ мурованыхъ стѣнъ василіянського монастыря.

— Досыть зъ него! — сказавъ Валько, и Іонка хлипаючи пѣшовъ на свое мѣсце.

Сповнивши се высоко педагогичне дѣло, Валько почавъ зновъ свѣй обхѣдъ по клясѣ и зновъ роздалися удары его тростинки по плечехъ та по рукахъ бѣдныхъ хлопцѣвъ.

Яке вражене зробила цѣла тота наука на Мирона, сего и сказати тодѣ. Вѣнъ разъ въ разъ дрожавъ, мовъ въ лихоманцѣ, — ему шумѣло въ ушахъ и крутилося въ очехъ, мовъ середъ бурѣ. Ему такъ и мерещилося, що и его не мине тота буря, що кождый ударъ страшного учителя паде на него. Написані слова и стрѣчки скакали передъ его очима, надувалися и перепутувалися, выглядали ще поганѣше, нѣжъ

були на дѣлѣ. Вѣнъ и самъ не знавъ, коли переставъ писати, — сѣра паволока стояла передъ его очима

— То такъ ты пишешь? — гукнувъ Валько надъ его головою.

Миронъ стрепенувся, хопивъ за перо, талашувъ нимъ въ чорнило и поволѣкъ по паперѣ, мовъ тура за роги

— Чи ты не знаешь, якъ перо держати?

— Я не знаю! — прошепотѣвъ Миронъ.

— Що? — ревнувъ Валько. — Я тобѣ не показувавъ уже десять разъ не разъ?...

Миронъ зачудованій очи устроивъ въ розлючене Валькове лице. Але замѣсть вѣдповѣди Валько стиснутымъ кулакомъ ударивъ хлопця въ лице. Малай Миронъ, мовъ косою пѣдтятий, повалився на лавку а зъ лавки на пѣдлогу. Кровь обѣлляла его лице.

— Пѣдоймѣть его! — крикнувъ Валько. Зъ заднои лавки прискочили два, — тѣ самѣ, що передъ хвилею парили Іонку, и пѣдняли зомлѣлого Мирона. Его голова не держалася на вязахъ и хилилась до долу, мовъ у мерця.

— Бѣжѣть по воду! — командувавъ далѣй Валько и ще разъ поглянувъ на Мирона.

— То що за хлопець? — спытавъ вѣнъ.

— Миронъ — вѣдповѣвъ „цвизоръ“ — найстаршій вѣкомъ и найдужшій силою въ клясѣ, котрого отцове настановили наставникомъ въ клясѣ.

— Що за одень? — пытавъ далѣ Валько.

— Одного хлопа сынъ зъ Н.

— Хлопскій сынъ! Тьфу, якого бѣса тымъ
хлопамъ пхатися сюда! проворкотѣвъ Валько.
У него вѣдлагло вѣдъ серця. Вѣнъ зачавъ бувъ
троха побоюватися свого учинку, але хлопскій
сынъ, — значить, можна его бити и зъобижа-
ти, якъ хочешъ, — нѣхто за хлопскимъ сыномъ
не упомнеся!

Валько не похибився въ своѣй рахубѣ. Нѣ-
хто не упомнувся за хлопскимъ сыномъ. Не-
людскій поступокъ учителя-економа уйшовъ
ему гладко, такъ якъ и многі его нелюдскі
поступки. Тѣлько въ серцѣ хлопского сына
вѣнъ не пѣшовъ гладко, а стався першимъ на-
сѣнемъ обуреня, погорды и вѣчної вражды
противъ всякого насиля, противъ всякого не-
воленя та тираньства.

